

RECENZJE

Danielle Logue, *Theories of Social Innovation*, Cheltenham-Northampton (MA): Edward Elgar Publishing, 2019, 179 stron

W serii „Elgar Introductions to Management and Organization Theory” ukazała się interesująca książka Danielle Logue poświęcona teoriom innowacji społecznych. Autorka jest profesorem nadzwyczajnym w Szkole Biznesu w University of Technology w Sydney, specjalizuje się w dziedzinie innowacji, przedsiębiorczości i strategii biznesu. Uzyskała doktorat z filozofii, a wcześniej magisterium z nauk ścisłych w Saïd Business School na Uniwersytecie Oksfordzkim. Tam też w latach 2015–2017 była pracownikiem naukowym w Skoll Centre for Social Entrepreneurship. Jest założycielką i przewodniczącą sieci badawczej „Investing in Impact Initiative” skupiającej naukowców i praktyków.

Książka jest adresowana do dyplomantów ubiegających się o stopień magistra, doktorantów oraz pracowników akademickich innych specjalności. Jej celem jest zainicjowanie dyskusji nad zagadnieniem innowacji społecznych. Ma to sprzyjać wyborowi właściwych ram analizowania złożonych problemów organizacji i zarządzania procesami, i w efekcie – ich rozwiązywaniu. Książka składa się z Wstępu, poprzedzonego krótką Przedmową, oraz sześciu rozdziałów; dołączony jest również indeks. Tytuły rozdziałów w tłumaczeniu polskim brzmiałyby następująco: 1. Innowacja społeczna i jej współczesna ewolucja, 2. Innowacja społeczna jako tworzenie, identyfikacja i upowszechnianie wartości społecznych, 3. Innowacja społeczna jako polisemia, 4. Innowacja społeczna jako zmiana

instytucjonalna, 5. Innowacja społeczna: moralność, rynki i teorie wpływu, 6. Innowacja społeczna: napięcia pomiędzy jej celami a praktyką ich realizacji.

We Wstępie D. Logue wyjaśnia, że książka jest syntezą wcześniejszych prac ukierunkowanych na opracowanie teoretycznych podstaw nowych sposobów rozwiązywania trudnych problemów społecznych oraz nowych sposobów finansowania takich rozwiązań. Wynika to przyjęcia założenia ukierunkowania państwa na ochronę dobra wspólnego. Chodzi o rozwijanie nowych metanarracji na temat możliwych odmian kapitalizmu, granic działania rynku, wytwarzania wartości społecznej i alternatywnych sposobów organizowania się w celu ograniczenia utrzymujących się nierówności.

W Przedmowie autorka rozwija tę myśl, szkicując definicję innowacji społecznej jako współczesnego uzewnętrznienia się napięć historycznych, w relacjach zachodzących między „ekonomią” a „społeczeństwem” (s. VI). Pojęcie innowacji społecznych ma długą historię sięgającą czasów Adama Smitha. Współcześnie zajmowali się tym pojęciem Peter Drucker, Alex Murdock, Alex Nicholls i wielu innych. Twierdzili oni, że wiele innowacji może przynieść społeczeństwu korzyści poprzez zapewnienie: zatrudnienia, wydajności, wzrostu gospodarczego i rozwoju technologicznego; niektóre innowacje niezależnie od krótko- i średniookresowego wpływu na gospodarkę tworzą również dodatkową długofalową wartość. Innowacje społeczne z założenia mają rozwiązywać problemy społeczne, wytwarzając wartość, która bez nich nie powstałaby (s. 2). Książka dostarcza zwięzłego, a przy tym szerokiego przeglądu teorii innowacji społecznych. Jednakże nie jest to „mapa dżungli” – jak pisze autorka – lecz teoretyczne soczewki mające pomóc w rozumieniu złożonej istoty tego teoretycznego i empirycznego ekosystemu (*tamże*).

Rozdział 1 traktuje o pojęciu innowacji społecznej i jego współczesnej ewolucji. Autorka zdaje tu sprawę z dokonanego przeglądu studiów licznych badaczy i autorów multidyscyplinarnych publi-

kacji poświęconych definicji pojęcia „innowacja społeczna” i jego podstaw teoretycznych. Omawia wcześniejsze rozumienie społecznych innowacji, przypominając artykuł Petera Druckera *Social innovation — Management’s new dimension* („Long Range Planning”, 20 /1987/, no 6), w którym ten znany teoretyk zarządzania przedstawił pozytywny wpływ innowacji na działalność gospodarczą. Dziesięć lat później, Rosabeth Moss Kanter w artykule opublikowanym na łamach „Harvard Business Review” wskazała na korzyści – i dla biznesu, i dla społeczeństwa – wynikające ze stosowania społecznych innowacji eliminujących negatywne zjawiska związane z biznesem. Jej zdaniem istotne jest prowadzenie odpowiednich badań jako czynnika strategicznego. Inni traktują społeczne innowacje jako nową nazwę dawnych pojęć, jak choćby „zmiana społeczna”. Przegląd dokonany przez Logue obejmuje wiele prac i zagadnień. Autorka recenzowanej książki odnotowuje wreszcie zainteresowanie innowacjami społecznymi w ramach innych dyscyplin badawczych. Okazuje się, iż w literaturze przedmiotu występuje aż 76 definicji wskazujących, że pojęcie innowacji społecznej jest połączeniem działalności, aspiracji, ideologii oraz racjonalności, a przy tym może być rozumiane normatywnym lub instrumentalnym znaczeniu oraz jest źródłem strukturalnych i behawioralnych wzorców działania. Ostatnio pojęcie to stało się modne i występuje w licznych publikacjach z różnych dyscyplin. Analiza bibliograficzna wskazuje występowanie „społecznych innowacji” w artykułach z zakresu nauk społecznych, biznesu, informatyki, nauk technicznych, nauk humanistycznych, ekonomii, finansów, energetyki, ekologii i psychologii. Z przeglądu literatury wynika, że występują trzy typy innowacji społecznych: (1) społeczna przedsiębiorczość (*social entrepreneurship*), czyli wprowadzanie zmiany przez założoną w tym celu nową organizację; (2) społeczna aktywność wewnątrzorganizacyjna (*social intra-preneurship*), czyli wprowadzanie zmian w istniejącej organizacji; (3) społeczna nadaktywność (*social extra-preneurship*), czyli wprowadzanie zmian poprzez wspieranie ukierunkowanych na nie starań wewnątrz organizacji

oraz pomiędzy istniejącymi i nowymi organizacjami. Analiza literatury akademickiej oraz tzw. szarej literatury (*grey literature*)¹ pozwala zestawić kryteria, ze względu na które ocenia się innowacje społeczne. Są to: wartość społeczna, ważność, źródło idei, zaangażowanie zbiorowości, różnorodność, relacyjność.

Prowadzone są, niewolne od napięć, dyskusje na temat znaczenia społecznych innowacji. Dotyczą one pojęć takich jak problem-rozwiązanie, konstrukcja i dopasowanie oraz osadzenie, władza i polityka. Autorka rozważa przejście od społecznej innowacji jako „bohatera” do procesu międzysektorowego i ujęcia systemowego. Rozpatruje także pojęcie powiązane: „innowacje włączające” (*inclusive innovation*). Te ostatnie to innowacje, które tworzą lub zwiększają możliwości poprawy samopoczucia osób znajdujących się na „dole piramidy” społecznej (s. 21).

W rozdziale 2 – o innowacjach jako tworzeniu, identyfikacji i upowszechnieniu wartości społecznych – autorka deklaruje postawę pozytywistyczną w opisie innowacji. Osadza swoje rozważania na założeniu, że wartości mogą być identyfikowane i upowszechniane, a ich realizacja – obserwowana, „organizowana” i obiektywnie mierzona oraz kwantyfikowana. Dzięki temu może wprowadzić rozróżnienie między procesem i rezultatami tworzenia wartości społecznej oraz identyfikować wartości dostrzegalne *implicite* lub *explicite*. W podsumowaniu tego obszernego rozdziału czytamy, że przyjęty sposób wyjaśniania podjętych zagadnień dostarcza wglądu w wielogłosowy i wieloskładnikowy charakter innowacji społecznej, gdy stosowany jest w empirii, a także ukazuje rolę infrastruktury instytucjonalnej oraz nieodłączne polemiki w literaturze (s. 49).

Rozdział 3 poświęcony jest „polisemii”. Słownikowo polisemia, polisemantyzm, wieloznaczność (z gr. *polýs* – liczny, *sêma* – znak) to

¹ „Szara literatura” (*grey literature*) to materiały tworzone przez organizacje (instytucje, firmy) poza tradycyjnymi akademickimi kanałami upowszechniania. Pojęcie to obejmuje m.in.: raporty (raporty instytucji publicznych, raporty techniczne czy raporty z realizacji projektów badawczych), inne dokumenty rządowe, prace naukowe upowszechniane jako pre-printy, opracowania ewaluacyjne (przyp. Redakcji).

zjawisko wyrażania różnych treści za pomocą jednego środka językowego. Znaczenia te powinny być ze sobą wzajemne powiązane (np. na zasadzie metonimii), mieć wspólne pochodzenie i wynikać z sensu podstawowego. Przykładowo „powód” to przyczyna (1), ale i termin prawny oznaczający osobę pozywającą do sądu (2). Logue wskazuje na wieloznaczność pojęcia innowacji społecznej rozumianej w różnych kontekstach. Konteksty te to: sfera publiczna, sektor prywatny oraz sektor *not-for-profit* (NFP). Wieloznaczność ta jest zarówno źródłem innowacji, jak i barierą dla nich. Wieloznaczność dotyczy także pojęć „społeczny” oraz „innowacja”. Według autorki teoretycznie innowacje społeczne koncentrują się na zmianie i transformacji relacji i struktur społecznych, łącząc różnych aktorów i dziedziny w nowe konfiguracje w celu rozwiązania problemów społecznych (s. 73). W praktyce – pisze – występują trzy domeny społeczne (sektor publiczny, sektor NFP i sektor biznesu). Powstaje w związku z tym wielość i złożoność instytucjonalna co wymaga stosownej nawigacji. Polisemiczna natura innowacji społecznej wymaga od badaczy i praktyków zwracania znacznej uwagi na wieloobustronność problemów społecznych i ich rozwiązań.

Rozdział 4 poświęcony jest zmianie instytucjonalnej. Zmiany społeczne są wynikiem rozwiązywania problemów dotyczących licznych i różnorodnych podmiotów z różnych dziedzin, połączonych wzajemnymi powiązaniem. Autorka postrzega omawiane w tym rozdziale zagadnienie „przez okulary” teorii instytucjonalnej, zastanawiając się nad znaczeniem społecznej innowacji dla poszczególnych poziomów, w tym indywidualnego i organizacyjnego. Studia nad zmianą instytucjonalną wskazują, w jaki sposób system i struktura społeczna mogą hamować zmianę lub powodować problemy, albo wymagać zmiany w celu wprowadzenia nowych sposobów organizacji i zarządzania (s. 96). Autorka dostrzega potrzebę analizy kwestii moralnych: co znaczy „czynić dobro” i czynić je w sposób właściwy (chodzi o ludzi i społeczeństwo). Logue odwołuje się do Adama Smitha – który uwzględnił moralne aspekty życia ekonomicznego – oraz do literatury z zakresu socjologii ekonomicznej.

Pisze, iż sama rozciąga te linie dociekania na proces decyzyjny, który ma miejsce w ramach innowacji społecznej, i odnosi to do osądu moralno-relacyjnego realizowanego dzięki cnotcie *phronesis*, czyli formie mądrości (s. 96).

W Rozdziale 5 – traktującym o innowacji w kontekście moralności, rynku i teorii wpływu społecznego – Logue podjęła zagadnienie związku między teoretycznym pojmowaniem innowacji a ich wpływem społecznym w kontekście etycznym. W szczególności chodzi o pojęcia celu, wartości i zmiany. Autorka stara się przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie: co znaczy „dobro”, „czynienie dobra”, „bycie dobrym” w kontekście organizacji, zarządzania i rynku. Zauważa, iż niektórzy – wątpiąc w prawdziwą wrażliwość moralną biznesu – obawiają się, że rynek przekształcił „robienie tego, co słuszne” w „korzystanie z okazji biznesowej”; inni zaś sugerują, że biznes i jego menedżerowie promują „dobro moralne” w decyzjach biznesowych, ale jest ono ignorowane przez rynek (lub raczej przez gospodarkę), co ogranicza moralny wymiar podjętych decyzji (s. 107). Przywołuje autorka dzieła Adama Smitha, rozważając w ich kontekście moralność w gospodarce i w społeczeństwie. Powołuje się na przeglądy tych problemów przedstawione we współczesnej literaturze przedmiotu. Uważa zatem, że społeczna innowacja jest częściowo współczesnym uzewnętrznieniem różnicy między tym, co indywidualne, a tym, co społeczne – jest walką między ekonomią a społeczeństwem w dążeniu do przywrócenia równowagi sukcesów liberalnych rynków, prawa (roli państwa) i społeczeństwa obywatelskiego (s. 111).

Rynki jednak są osadzone w społeczeństwie – powiada autorka, powołując się na dzieło Karla Polanyiego *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (1944). I w ten sposób prezentuje punkt widzenia różny od neoliberalnego: taki, który domaga się interwencji państwa. Istota problemu dotyczy relacji między społeczeństwem a gospodarką, która „jest skłonna” postępować jedynie wedle własnej logiki. Powołując się na jedną ze swoich wcześniejszych prac, autorka stwierdza, że moralna prawomoc-

ność nie zależy do tego, czy organizacja i jej działalność przynoszą korzyść oceniającemu, czy mieszczą się w jego możliwych ramach poznawczych i czy są one subiektywnie postrzegane jako „słuszne” (*tamże*).

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w tym rozdziale jest zamierzony i niezamierzony wpływ (oddziaływanie) innowacji społecznej. Logue zauważa, że brak tu klarownej teorii. Píše, że mierzenie wpływu społecznego jest procesem społeczno-politycznym, podobnie jak konstruowanie moralnej legitymizacji czy określanie priorytetów i rozwiązań społecznych. A jednak teorie zarządzania i organizacji dotyczące „wpływu” są słabo rozwinięte. „Wpływ” rozumiany jest jako przyszłe „konsekwencje społeczne” lub „długoterminowe skutki”, jakie organizacja wywiera na ogólne wskaźniki społeczno-ekonomiczne będące przedmiotem zainteresowania” (s. 114–115).

Postulowana teoria powinna dostarczać odpowiedzi na takie pytania jak: (a) w jaki sposób realizacja innowacji społecznych zmienia role i systemy relacyjne potrzeb społecznych?; (b) w jaki sposób infrastruktura instytucjonalna instytucjonalizuje pewną „teorię wpływu” między polami lub w ich obrębie?; (c) czy złożoność instytucjonalna zmienia się w czasie i jak się tym steruje przy współdziałaniu różnych obszarów? (s. 116). Teoria wpływu (społecznego) powinna brać pod uwagę moralny wymiar działania i podejmowania decyzji.

Ostatnia część rozdziału poświęcona jest kwestiom praktycznym innowacji społecznych z uwzględnieniem cnoty *phronesis* i osądu uwzględniającego wymiar moralny. Autorka nawiązuje do Arystotelesa i współczesnych kontynuatorów Stagiryty. Ten fragment książki ma także w pewnym stopniu zabarwienie prakseologiczne. Autorka wskazuje na prace Benta Flyvbjerga, w których mowa o *techne* jako rzemiośle lub sztuce, a także o działaniach, które są: zorientowane praktycznie, oparte na instrumentalnej racjonalności, uzależnione od kontekstu oraz (co szczególnie istotne) ukierunkowane na cel. Według Logue cytowany autor twierdzi, iż konieczne jest zrównoważenie *episteme* i *techne*, i że *phronesis* powstaje wyłącznie poprzez doświadczenie. Uważa on także, iż w kulturach zachodnich społe-

czeństwa zawsze ceniły ponad wszystko i *episteme*, i *techne*, zaniebując jednak cnotę *phronesis*, która ma tak istotną równoważącą rolę (s. 117).

Rozważania prowadzone w tym rozdziale skłaniają autorkę do stwierdzenia, że zagadnienie oddziaływania i konsekwencji innowacji społecznych, oraz stosownej teorii, wymaga zwrócenia większej uwagi na wartości, cnoty i kontekst.

Rozdział 6 poświęcony jest zagadnieniu napięć pomiędzy celami a praktyką ich realizacji. Omówione są trzy problemy powodujące napięcia pomiędzy politykami i praktykami: (1) hybrydyzacja zarządzania, (2) trudność mierzenia społecznego wpływu innowacji, (3) kierowanie współdziałaniem. Pierwsze zagadnienie dotyczy społecznych przedsiębiorstw, które są hybrydowe dlatego, że realizują dwa cele: społeczny i finansowy. Nasilenie konfliktu między procesami realizacji tych celów zależy od stopnia hybrydyzacji. Istotna jest legitymizacja takich organizacji. Projektowane są następujące hybrydy: (a) hybryda rynkowa – społeczne i rynkowe skutki nie są oddzielone; (b) hybryda mieszana – klienci i beneficjenci to te same osoby, mogą jednak wymagać wsparcia dodatkowymi usługami; (c) hybryda pomostowa – klienci i beneficjenci stanowią różne grupy; (d) hybrydy łącznikowe – klienci i beneficjenci stanowią różne grupy, ale w sposób bardziej skomplikowany, np. przez wprowadzenie dodatkowych usług dla którejś z grup. Autorka uważa, że choć istnieją prace dotyczące organizacji hybrydowych, to nie wyczerpują one tematyki z tego zakresu, która wymaga dodatkowych studiów teoretycznych.

Mierzenie społecznego wpływu innowacji zajmuje coraz więcej aktywności praktyków (np. „rachunkowość wpływu”), gdyż na innowacje społeczne przeznaczają się wielkie środki finansowe. Prowadzone są także badania socjologiczne, w których odróżnia się „wpływ” od „wartości społecznej” innowacji. Zagadnienie to wymaga dalszych badań. Autorka pyta, czy pomysł „krajowego systemu innowacji społecznych” byłby użyteczny. Wymagałoby to dodatkowych działań oraz stosownej infrastruktury. Stawianych pytań jest niemało...

Kolejne dotyczy innowacji mających zrealizować jakąś misję, np. zero bezdomności. Jaka powinna być polityka dla takiego systemu?

Autorka zamyka książkę stwierdzeniem, że przedstawione zostały w niej teorie innowacji społecznej (zauważmy, że mowa o „innowacji” – w liczbie pojedynczej, podczas gdy my bylibyśmy skłonni mówić o „innowacjach” – w liczbie mnogiej). Istotne są także napięcia pomiędzy „politykami” (*policy makers*) a praktykami, których jest niemało, i które są dość skomplikowane. Przykładem sprawa klimatu: wymaga ona dalszych studiów i badań, do prowadzenia których Danielle Logue zachęca badaczy z dziedziny organizacji i zarządzania. Przyniosłyby one nieocenioną korzyść wielu organizacjom i instytucjom zaangażowanym w tę złożoną dziedzinę.

Wojciech Gasparski

Prakseologia

163–164/2021–2022

Treść numeru

Marcin W. Bukała

Słowo od Redakcji **3**

Anna Lewicka-Strzałecka

Profesor Wojciech W. Gasparski (1936–2022)
– zarys biografii naukowej **7**
*Outline of a scientific biography
of Professor Wojciech W. Gasparski (1936–2022)*
(Summary) **14**

STUDIA

Wojciech W. Gasparski

On the Methodology of Practical Disciplines
(Sciences) — From the Treatise
»A Philosophy of Practicality« **17**
*O metodologii dyscyplin (nauk) praktycznych
— z traktatu »Filozofia praktyczności«* (Streszczenie) **36**

Miroslaw Sułek

O ludzkim działaniu ze stanowiska
nowej prakseologii **37**
*On human action from the stand
of a new praxiology* (Summary) **63**

Paweł Drobny

Teorie kapitału ludzkiego i innowacji
w perspektywie ekonomii personalistycznej **65**
*Theories of human capital and innovation
in the perspective of personalist economics* (Summary) **100**

Alojzy Czech, Krystyna Jędralska

Nauki o zarządzaniu w dziejach katowickiej
uczelni ekonomicznej na marginesie
85. rocznicy założenia **103**
*Management sciences in the history
of the University of Economics in Katowice
on the 85th anniversary of its foundation* (Summary) **129**

ANKIETA „PRAKSEOLOGII”

Moralność współczesnego biznesu — próba diagnozy
Wstęp (Dominik Stanny) **131**
Odpowiedzi uczestników (Piotr Masiukiewicz,
Krzysztof Oblój, Bolesław Rok, Tomasz Gigol,
Aleksandra Stanek-Kowalczyk) **133**
*The Morality of Contemporary Business
— the Attempt of Diagnosis* (Summary) **142**

DYSKUSJE

Jerzy J. Kolarzowski

Projekt – książka – monument **145**
Project – book – monument (Summary) **161**

Piotr T. Makowski

Jak myśleć o praktyczności:
Wojciecha W. Gasparskiego traktat o filozofii
Tadeusza Kotarbińskiego oraz *similaria* **163**
How to think about practicality:
Wojciech W. Gasparski's treatise on philosophy
of Tadeusz Kotarbiński and similaria (Summary) **178**

Wojciech W. Gasparski

»Etyka dobrej roboty« Richarda Sennetta i inne
książki tego autora — sprawozdanie z lektury **179**
»Etyka dobrej roboty« («The Craftsman«)
by Richard Sennett and Other Books of the Author:
Notes in the Margin (Summary) **205**

RECENZJE

Danielle Logue, *Theories of Social Innovation*, 2019
/Wojciech W. Gasparski/ **207**

Robert Sroka, *Nieodkryci przywódcy współczesnej
etyki biznesu*, 2021

(Czy tworzeniem i wdrażaniem etycznych standardów
w biznesie powinny i mogą zajmować się organizacje
branżowe?) /Anna Lewicka-Strzałecka/ **215**

Gabriel Łasiński, *Sprawne działania indywidualne
i zespołowe. Ujęcie prakseologiczno-systemowe*,
2021 /Ryszard Banajski/ **220**

INFORMACJE O PUBLIKACJACH

Wykaz prac naukowych
związanych z myślą prakseologiczną
opublikowanych w Polsce w latach 2020–2021 (wybór)
/Redakcja/ **231**

KRONIKA

Odezwa Honorowego Prezesa
Towarzystwa Naukowego Prakseologii w sprawie inicjatywy
nadania Uniwersytetowi Łódzkiemu imienia
Tadeusza Kotarbińskiego **235**

Ze sprawozdania z działalności ZG
Towarzystwa Naukowego Prakseologii za 2020 rok **237**

Ze sprawozdania z działalności ZG
Towarzystwa Naukowego Prakseologii za rok 2021 **239**

TNP na Festiwalu Nauki w Warszawie: 2020 & 2021 **242**

Krzysztof Tchoń (1951–2021)
/Wojciech W. Gasparski/ **243**

Witold Kieżun (1922–2021)
/Wojciech W. Gasparski/ **247**

Noty o Autorach

252